

11 מאי 1979

הבר

הדיוקן שמאחורי הדיוקנאות

מאת א. ב. יהושע

העניין שלנו באישיותו של שמעון פרס נובע בראש ובראשונה מן השבדה הפשוטה, שעם חיסולה לעתיד של ד"ר על כל סלגיה בבחירות לכנסת הבאה (ואינו אומר זאת בשמחה לאיד, והע חיסול טרנו של קבוצת אנשים בעלי כוונות טובות ואמיתיות, אשר לימד את כלנו עובדה מרה: אי אפשר ליצור מפלגה באופן סינטיטי, העמוד מפלגת העבודה כמובילה של הקואליציה הבאה או במקרה הגרוע קשתהפכה בכירה בקואליציה של ממש, לה שתצטרך לבצע את השלב המהותי הבא של תהליך השלום, ולפירכך, אחריותו של שמעון פרס למחלוקת הפוליטית הבאה, אשר יעצבו את דמותנו לשנים הרבות שיבואו, תהיה מכרעת. בעתיד הנראה לעין, שמעון פרס הוא המוביל של מחנה העבודה, וקצת מזרז לתיווכה שיש עדיין פה ושם חברים במפלגת העבודה שחושבים שצריך לתת לראש הממשלה הקודם הזדמנות של מועד ב', לאחר שנכשל במועד א'. אבל זה לא רציני, והוא יכול להתחבב כעיסוק בשעשועי דימוקרטיה, לאנשים אשר ישיר בתם באופוזיציה מעניקה להם יותר זמן פנאי. מפלגת העבודה, אשר תצטרך כבר בתחילים הקרובים להיערך בטרדיות לקראת מערכת הבחירות, צריכה להיות ברורה והחלטית ביהם למחויבה, והיא תהיה כזאת.

לכאורה, מה יכולים אנו לדעת עוד על שמעון פרס שלא ידענו. במשך שנים רבות עמד האיש הזה במרכז העשייה הפוליטית, וליצוריו היו הדומיננטיות רבות להכירו מצדדים שונים מפתולותיו ומהדעות שהביע אף על פי כן, אין דומה פעילות ליד ההתנהגות, אפילו מתוך הקרבה הגדולה ביותר, לבין פעילותו של המוביל הראשון, וכבר ראינו כיצד מתחולל שינוי משמעותי בכלל ההתנהגות, העשייה והמחשבה של מנהל בנין, משעה שנכנס לתפקיד ראש הממשלה.

האם ספרים עוזרים לנו להבין את אישיותו כותבם, יותר מכך, להיבט על דרכו בעתיד? ספרו של שמעון פרס שיצא לאור זה עתה: "לך עם האנשים", אולי יוכל לשמש לנו בנקודת מוצא. האם כי אין זה ספר ישרי, שבו הוא מוקדש לגיחוק דיוקנאות של שבעה אנשים, והצד האוטוביוגרפי של פרס עצמו משולב בו בתוך מסכת של חיים אחרים, נדמה לי שאפשר ללמוד ממנו משהו מהותי על שמעון פרס.

לשבע הדמויות המוצגות בספר — דוד בן-גוריון, לוי אשכול, ברל כצנלסון, נתן אלתרמן, א. ד. גרנמן, משה חביב והגנתן נתיבה — אין מנחה משותפת ברורה אחר, מלבד העובדה הפשוטה שכולם אינם עוד בארץ החיים. נדמה לי ששמעון פרס גם לא ניסה באופן מלאכותי לכפות עליהם מנחה משותפת חיצונית, וגם לא צריך היה לטעון מנחה כזו, ובכלל, אין להשוות את קרבתו העמוקה כל כך של פרס לבן-גוריון, לקרבתו ליוני למשל, שאותו הכיר באופן שטחי ביותר, וכמוכן אין להעלות על הדעת שאפשר להשוות את משקלם הרוחני של ברל כצנלסון או של אלתרמן למשקל הרוחני של משה חביב. הבחירה של השבעה היא אישית ונעשתה על פי נטיית הלב בלבד. המוסר המובא בראשית הספר, בדריה הנפלאים של הסופרת האבי ריקאית פרי סקארתי, בגרתי דוד לתבין שאנשים — אינם חושבים שהם מרעיונותי יכה לרסון אולי, על סוג התנאה או הפיצוי, ששמעון פרס טרם כן העסק הקשה, ההלך ונעשה מרתיע יותר, שקרוי פוליטיקה. ישנם אנשים שהנאתם מה פוליטיקה היא אותה דממה של ההמון המקסימי לנאומיהם המתנשאים, ישנם כאלו שהנאתם באה מהרגשתם שהם משנים את הנוף והקצעים בו גושי הומר אשר יסירו אותם. ישנם כאלו שהולכים לפוליטיקה כדי ליצור סביבה חומה של מסתורין, ואילו לגבי שמעון פרס, נדמה לי שמשכיתו לפוליטיקה נובעת מן העובדה שהפוליטיקה מאפשרת לו להתייצב בצומת דרכים, שבה הוא יכול להפגיש עם בני אדם בעלי שיעור קומה, בני אדם שהם כספרים, עשירים בתוכנה.

שוב ושוב אני נדהם למצוא בקרב פוליטיקאים שנחשבים קשוחים ומעשיים, מידה לא מבוטלת של רומנטיות, ואיני אומר זאת הלילה לגנאי, אלא בתחילת בהשתיי את עני הנוגד הפנימי הסמוי, בקרב כמה דמויות פוליטיות, המאפשר להם להסתייג מעמד בתוך הבצה הטובענית של החיים הפוליטיים. שמעון פרס יודע להתעלל כנגד אדם, לגלות מיטבם ולטעוא

את מעלותיהם, מתוך אמונה שהאדם עשוי להקריב את רבו, וגם כוחו גדול, אין זו רק עמדה של "אחרי מות קודשים אמור", נדמה לי שיש כאן עמדה בסיסית של נכונות להתפעלות ולהערצה. ברגע שנדלק הנוק ואכן זותתה האישיות, היא כור מוצ' פת באור יקרית.

מכאן צומחת נאמנות עמוקה. זאת איני נה בשום פנים ואופן הנאמנות לחברים, מן הנוסח המוכר כל כך דווקא בתאים הפנימיים של המפלגות היהודיות, אלא זוהי נאמנות למי שנמצא ראוי, אבל גם היא לפעמים לא פתיה פרובלמטית, כל אלה שעזבו את מפא"י בשעתה הקימו את רפ"י, עשו זאת מתוך נאמנות לאישיותו של בן-גוריון. כשהוא הזמן שעבר מאו, שוב ושוב מתגלה הנאמנות כסיבה המכרעת וההחלטית לאותו אקט פוליטי. בקטע גוגע ללב, מתאר שמעון פרס את סכך החיסום עם לוי אשכול ערב מלחמת ששת הימים ולקראת הקמתה של ממשלת הליכוד הלי אומי, את התפקיד הנורא שהטיל עליו בן-גוריון, להודיע לאשכול שאין לאנשי רפ"י אמון בו כראש ממשלה למרות הציטרפותם אליו, ואת נסיונו של שמעון פרס לבקש את אשכול לקבל מרותו של בן-גוריון וללכת ולהתפייס עמו, כאילו היה זה אשכול שקרא מלחמה על בן-גוריון ולא להיפך, והו פרק מרתק, ושמעון פרס מגלה את סכך רגשותיו המרים, ומבליט שוב את האספקט הרומנטי שלו כפוליטיקאי קאי שאינו דווקא קר ומחושב כפי שהוא מוכר בציבור, דמות שאינה מופיעה בספר, ואולי לא היסיע אף פעם בצורה ישירה בספר שיכתוב פרס. היא דמותו של משה דיין, שגם נאמנותו לה גררה סיבוכים לא מעטים, ואכזבות קשות.

שבע הדמויות המופיעות בספר ניתנות לחלוקה לשתי קבוצות ברורות — אנשי ביצוע ומעשה מובהקים כמו אשכול, ברנמן, מיש ויוני, ואנשי רוח מובהקים כמו ברל כצנלסון ואלתרמן, כשדמותו של בן-גוריון מרחפת על פני שתי הקבוצות. הנחה זו היא בבחינת המדינה המוטלעת של ג.מ. בחיל וגם ברוח.

למי בעצם ניתן והתרון, באופן עמוק, לרוח או למעשה? נכון שפרס חותר כל הזמן למצוא את המדינה הנכונה, את הציר רוח המתיאם, הוא מנסה לברר את האר דיואלוגיה הקשורה לעולם המעשה, נוסח ברל, או את האספקטים המציאותיים בשיד רתו ובאישיותו של אלתרמן, ומאידך, אשכול, ברנמן, מיש ויוני נראים לו ראויים להבחנה בגלל תחילה הרוחנית שריחפה על מעשיהם ועל תפיסת המציאות שלהם, אבל ההבחנה המוספת האחרונה, כפי שהיא מתגלגלת בין השורות של ספר זה, היא לטובת המעשה, בעצם כוחו, מבלי שיצטרך לעבור את כור המצרף של המבחן האידאולוגי. פרס מצטט פה ושם עמדות אידאולוגיות ותפיסות עולם שביטאו גיבוריו (כגון דבריו של אלתרמן על הפלשתינאים במנישה האחרונה בניחוח) מתוך אהדה, אבל לא מתוך הסכמה או דחייה ברורים מסעמו של מישוה, שגמר בדעתו מבחינה אידיאולוגית, באיזה שהוא מקום נראה לי, ואני אומר זאת כמי שמרגיש שהוא עצמו מבין. נשפתי אידאולוגיות שיש שנים רבות, שבאופן מהותי עדיין לא הכריע פרס אידיאולוגית, שהוא סתם לנצרות ולמחשבות, ושעדיין לא נעל את עצמו. אני אומר זאת מתוך החישה שההכרעות הרבות שממתינות לנו בשנים הקרובות, אכן דורשות עמדה אידיאולוגית ברורה. איני תמים עד כדי לחשוב שמדיניות נעשית אך ורק על פי קנה מידה אידיאולוגי, והיא, המציאות על מרכבותה מחייבת פתרונות שאי אפשר לבצעם אך ורק על פי המרשים האידיאולוגי, אולם מי שיועץ בלבנו את הדרך, יכול לצווב אותה לפעמים מבלי להסתכן בתעייה בעוורה, שהם לפעמים קטומים אבל גם מסוכנים, מי שעומד להיביל את ישראל בשנים הבאות, חייב לגמור בדעתו מבחינה אידיאולוגית, אפילו במחיר התרח"קות מאנשים נפלאים, המציאות תכרסם באידאולוגיה בכל פה, אבל בגרעין הקשה הפנימי, אם אכן יהיה קיים, היא לעולם לא תוכל לפגוע. שמעון פרס הוכיח פעמים אין ספור את כוחה של החופש המציאות שלי, אולם כמנהיג ראשון, עלי להוכיח עדיין את בחירותו של קנה המידה הפוסט ואת דיוקו של החוץ שהוא מציב, הזמן מתחיל לרחוק.